

Lamár Erzsébet

Bevezetés a szubjektivitás filozófiájába

5. A transzcendentális ego. (Husserl)

5. 1. A husserli fenomenológia
alapfogalmai.

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

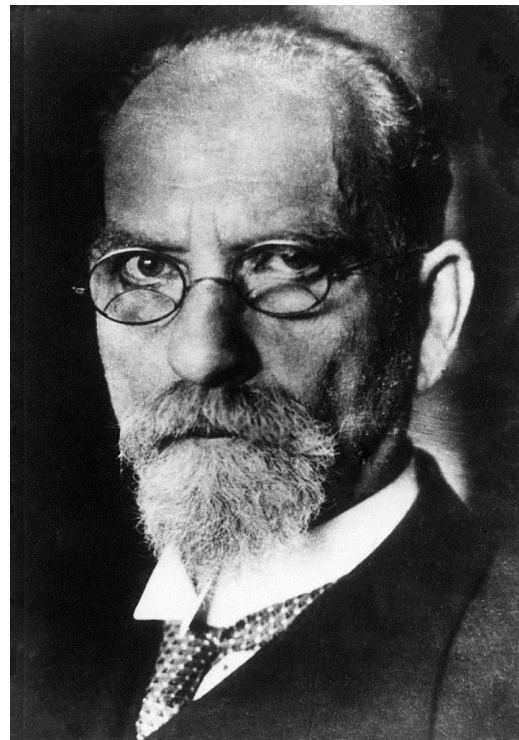
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

5. 1. A transzcendentális ego. (Husserl) A husserli fenomenológia alapfogalmai.

Edmund Husserl (1859-1938) morvaországi zsidó családba született, egyetemi tanulmányait azonban túlnyomórészt Németországban folytatta. Matematikából doktorált, érdeklődése a szám sajátos természetének vizsgálata kapcsán fordult a filozófia felé. Bécsbe visszatérve Franz Brentano tanítványa lett, akinek intencionalitás-konceptiója döntő hatást gyakorolt Husserlre. Kiterjedt levelezést folytatott Fregével, és végül az ő kritikájának hatására ismerte fel, hogy az akkoriban legelterjedtebb ún. pszichologizáló módszer éppen a szám lényegileg ideális természetét nem veszi figyelembe.

A *Logikai-filozófiai vizsgálódások* első kötetében (*Prolegomena a tiszta logikához*) Husserl már a **pszichologizmus cáfolatára** vállalkozik, kiindulópontja, hogy **meg kell különböztetnünk egymástól a logikát mint gyakorlatot és mint tiszta elméleti tudományt.** Utóbbi ideális összefüggéseket tár fel, a logika a priori törvényeit, melyek azonban nem tévesztendőek össze a faktikus pszichés ítéletaktusokkal. Ennek elkerülése végett el kell különítenünk az **ítélés aktusát (intencionális aktus)** az **ítélet tartalmától (intencionális tartalom,** más néven **felfogásértelem).** Előbbi a tudat konkrét, empirikus, pszichofizikai eseménye, míg utóbbi ideálisan áll fenn, tehát az intencionális aktus tárgyának nem kell reálisan léteznie.

Az **intencionalitás a tudat mindenkori tárgyra-irányultsága**, közvetlen tudat-tárgy viszony, míg a reprezentáció a külső, a tudat számára transzcendens tárgy leképezése a bensőben. A **fenomenológia a tudat élményeit vizsgálja**, még a pszichofizikai és ideális aspektusokra történő szétválasztást megelőző, alapvető szinten.

Fontos azonban megjegyeznünk, hogy a **fenomén nem magánvaló, és nem is a klasszikus értelemben vett jelenség hanem maga a dolog, mindenkori számomra-valóságában** – nem pusztá kép, hanem **élmény**.

A **transzcendentális fenomenológia alapfogalmait** Husserl 1905-ös, az időről szóló előadásaiban dolgozta ki. Ezek az időtudat, a redukció és a konstitúció.

Az **időtudat** fogalma révén Husserl **az észlelés időiségének lényegi tudatimmanenciáját** állítja, mely, szemben az objektív idő pillanatnyiségével, tudatfolyamként konstituálja önmagát. Ez az immanencia a múlt és a jövő közti folyamatos átmenetekben, előre- és visszanyúlásokban „van”, jelene így nem egy atomi pillanat, hanem „felfakadási pont”. (Husserl a dallamra hivatkozik, mint speciális időtárgyra, melynek hangjait nem elszigetelten, hanem az őket megelőző és követő hangokkal együtt, azokkal való viszonyukban észleljük.) Az időtudat önkonstitúciója az „abszolút tudat” révén lehetséges, melyről azonban nem lehetséges pontos meghatározást adni. **A tudat kettős intencionalitással bír: egyrészt mindenkor tárgyra irányul (keresztintencionalitás), másrészt azonban mindig önmagánál van, önmagára irányul (hosszintencionalitás)** – utóbbi révén adott az **öntudat** egysége, mely minden további észlelés előfeltétele.

A **redukció** a kifejezés több értelmében is módszerként szolgál a fenomenológia számára. Jelenti egyrészt azt a módszeres kételyhez hasonló ítéletfelfüggesztést (epokhé), melynek lényege, hogy zárójelbe teszem a vizsgált dologra vonatkozó minden meggyőződésemet, olyannyira, hogy még a létezését sem állítom vagy épp tagadom.

A redukció mellett konkrét módszer, melynek során a jelenségként adódót tudati fenoménekre vezetem vissza. Az ún. **eidetikus redukció** során **először elkülönítem egymástól az intencionális élmény mozzanatait (imaginatív variáció)**, majd megragadom az adott dolog lényegét / eidoszáát (**ideatív szemlélet**). A redukció révén feltárul a **konstitúció** teljes folyamata, melynek során a **transzcendentális ego a hozzá képest külsőleges tárgyról ismeretet (pontosabban élményt) szerez**. Az élmény pedig, ahogyan láttuk, közvetlen tudat-tárgy viszonyt, azaz evidenciát jelent.

Az eidetikus redukció tehát az **intencionális aktusról (noézis)** annak **tárgyára (noéma: közvetlenül hozzáférhető tárgyiság)** irányítja figyelmünket. Az epokhé következtében a tudat nem a tárgy létezése, pusztán értelme szempontjából konstitutív, ugyanakkor a tárgyi/noematikus értelem mindig csak egyet valósít meg az aktuális meg az adódások és a létlehetőségek sokasága közül. Utóbbiak tárják fel a világot, mint térbeli egészt, mint értelem-összefüggést, kontextust és mint végső horizontot.

Irodalom:

- Ullmann Tamás: „Edmund Husserl.” In: Boros Gábor et al.: *Filozófia*. Akadémiai Kiadó, Bp., 2010.993-1008.
- Ullmann Tamás: „Az intencionalitás új paradigmája.” In: U. ö: *A láthatatlan forma. Sematizmus és intencionalitás*. L'Harmattan, Bp., 2010. 143-178.

Ellenőrző kérdések:

1. Melyek a transzcendentális fenomenológia alapfogalmai? (1-2 mondatos definíciókkal)
2. Hogyan határozható meg a noézis, illetve a noéma fogalma? Milyen viszonyban állnak egymással?